

JYRKI NUMMI

Lukijalle

Kanervakankaalla – Näkökulmia Aleksis Kiven runouteen -teoksen lähtökohtana on muutaman vuoden takainen tutkimushanke ”Aleksis Kivi ja suomalaisen runokielen synty” ja siihen liittyvät *Kanerval*-seminaarit, jotka järjestettiin kolmena peräkkäisenä keväänä 2012–2014. Seminaarien tavoitteena oli avata uudemman tutkimuksen näkökulmia Kiven runouteen, eritoten metriikkaan, kompositioon, rakenteeseen ja kieleen, sekä tuoda alueelle uusia elementtejä nykyaikaisen kirjallisuudentutkimuksen parista.

Tutkimushankkeen etätavoitteena oli luonnollisesti julkaista laaja, kattava artikkelikokoelma seminaarien tuloksista ja samalla tukea Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Helsingin yliopiston ja Kotimaisten kielten tutkimuslaitoksen yhteistyönä toteutettavia Aleksis Kiven tuotannosta laadittavia kriittisiä editioita. *Kanervakankaalla. Näkökulmia Kiven runouteen* julkaistaan Klassikkokirjaston ensimmäisenä erikoisjulkaisuna Klassikkokirjaston käyttöliittymässä.

Tutkimus on jättänyt 1900-luvun puolivälin jälkeen Kiven runouden lähes koskematta. Tutkimuksellinen aukko liittyy luonnollisesti kirjallisuushistorialliseen painopisteiden muutokseen, jossa kuva 1800-luvun runokielestä ja runousopista on jäänyt kokonaisuutena varhaisemman tutkimuksen varaan.

Kiven runouden vastaanotto on ollut hitaampi prosessi kuin hänen tuotantonsa muut alueet. Kiven runot poikkesivat heti julkaisuaikaanaan niin näkyvästi 1800-luvun runokielen kapeista ja normatiivisista näkemyksistä – ennen kaikkea metriikan ja riimin suhteen – että pitkän aikaa sitä pidettiin Kiven tuotannon vähäarvoisimpana osana. Jopa monet Kiven aikalaiset ystävät ja tukijat kuten Julius Krohn ja Eliel Aspelin-Haapkylä vähätelivät kirjailijan runoutta. Vuosisadan vaihteessa Kiven runous löydettiin uudelleen, ja nuorille runoilijoille, kuten Otto Manniselle ja Eino Leinolle, Kivi edusti välttämätöntä runollista identiteettimallia mutta myös puhtaan suomen kielen syvää lähdettä, perustavaa poeettista resurssia, topikaalisia keksintöjä ja muodon pioneeria.

1900-luvun ensi vuosikymmeninä Onni Okkonen ja J. A. Hollo kirjoittivat ensimmäiset varsinaiset tutkielmat Kiven runoudesta, ja vuonna 1928 J. V. Lehtonen julkaisi *Runon kartanossa*, tutkimuksen Kiven klassisista lähteistä, joka osoitti Kiven runouden laajalle leviävän topiikkien ja kuvaston verkoston.

Varhaiset tutkimukselliset avaukset eivät kuitenkaan kyenneet eivätkä pyrkineetkään rakentamaan yleisempää mallia Kiven runokielen kuvaamiseksi. Ratkaisevaa muutosta merkitsi Lauri Viljasen vuonna 1953 julkaisema ensimmäinen kokoava tutkimus, *Aleksis Kiven runomaailma*. Viljasen kiinnostuksen kohteena olivat eritoten Kiven metriset kokeilut, ja hän täydensi havaintojaan vielä 1970-luvulla parissa artikkelissa. Vuosisadan loppuvuosikymmenien tulokseksi jää kaksi erinomaista tutkimusta, Hannu Launosen väitöskirja *Suomalaisen runon struktuurianalyysia*

(1984) ja Auli Viikarin väitöskirja *Ääneen kirjoitettu* (1987), jotka jatkavat Kiven runokielen analyysia metriikan ja riimityksen parissa. 2000-luvulla on ilmestynyt muutama laajempi tutkielma, Jyrki Nummen artikkelit Kiven ”Ikävyydestä” (2005) ja ”Kotomaasta” (2007) sekä Pirjo Lyytikäisen Kiven runouden romanttisesta kaipuusta (2010), joissa arvioidaan Kiven runouden lajikysymyksiä, tekstienvälisiä yhteyksiä sekä yhteyksiä romantiikan runousoppiin.

Käsillä olevan teoksen taustalla olevan tutkimushankkeen lähtökohtana olivat seuraavat tutkimukselliset avaukset: *runokielen moniulotteisuus, variaatio ja transmissio sekä runousopillinen aikalaiskeskustelu*. Tarkoitus oli avata aineisto moninäkökulmaisesti – niin kirjoitetun kielen kehityksen kuin runousopillisten traditioiden kautta. Erityistä painoa pantiin metriikan, topiikan ja komposition samoin kuin yksittäisten runojen – ennen muuta *Kanervalan* runojen – kuvaamiseen.

Kanervakankaalla jakautuu kolmeen osioon. Kiven runokielen yleispiirteitä ja niiden yhteyksiä aikalaisrunouteen koskevassa osiossa ”Aleksis Kivi runoilijana” tarkastellaan aihepiirejä, mitallista ajattelua, *Kanerala*-kokoelman kokonaisrakennetta ja kompositiota sekä käsi-kirjoitusten muutoksia.

Torsten Pettersson avaa Kiven runouden tematiikkaa ja nostaa esiin kaksi suurta teemaa, inhimillisen onnen ja ihmisen perimmäisen yksinäisyyden teemat. H. K. Riikonen tekee täydentäviä havaintoja Kiven suhteesta antiikin runouteen, etupäässä hänen käyttämäänsä kuvastoon ja aihepiireihin eli topoksiin. Mihhail Lotman vertailee virolaisen ja Kiven aikalaisrunouden syntytaustoja, ja vaikka hän korostaa Viron suomalaisesta ympäristöstä eroavaa saksan kieleen yhteydessä olevaa kulttuuritaustaa, osoittaa hän useita yhteisiä piirteitä veljeskansojen välillä. 1800-luvun kirjallisuuden kehityksen kannalta keskeistä ajanjaksoa avaa Heikki Laitinen laajalla yksityiskohtaisella kuvauksella Kiven säkeistö-metriikasta. Ossi Kokon Kiven käsikirjoituksiin tekemistä muutoksista laatima tutkielma edustaa uudempaa geneettistä tutkimusta, jossa arvioidaan teosten syntyprosessia.

Antologian erityispiirre kiteytyy toiseen osioon, jossa tarkastellaan Kiven ainoaksi jääneen runokokoelman, *Kanervalan*, kokonaisuutta. Vesa Haapala lähestyy kokoelmaa kompleksisesti jäsentynänä kokonaisuutena, jossa erilaiset rakenteelliset tekijät, mitta, säkeistö ja puhujapositionit sulautuvat temaattisiin kehitelmiin ja rytmittävät kokoelmaa. Kokoelman sisäistä perspektiiviä täydentää Petri Lauerman artikkeli *Kanervalan* yksittäisen kielenpiirteen, loppuheiton, asettumisesta suomen kirjakielen kehitykseen. Sakari Katajamäen lyyrisen ilmaisun avainkeinoa, apostrofia, tarkasteleva tutkielma on kokonaiskatselmus yksittäisen, läpäisevän runokeinon asemasta Kiven tuotannossa.

Kanervalan yksittäisiin runoihin keskittyviä tarkasteluja yhdistää pyrkimys kuvata tarkasti Kiven runojen muotokieltä, vaikka tutkittavat ongelmat olisivat hyvinkin temaattisia. Toinen yleispiirre on pyrkimys yhdistää tuore tutkimusnäkökulma yksittäisen runon kuvaukseen ja analyysiin.

Kuvaston ja symboliikan analyysi edustaa perinteistä runouden-tutkimusalueetta, mutta tutkimusalueen muutokset näkyvät Mikko

Turusen ”Kanervakankaalla”-runon analyysissä, jossa kuvasto liitetään oivaltavalla tavalla runon rakenteisiin. Anna Hollstenin tarkastelu ”Uudistalon-perheestä” pohjaa ekokriittiseen lähestymistapaan. Aihepiiriä sivuavat luontevasti paikan ja tilan tutkimus, johon kytkeytyvät niin Mikko Turusen ”Helavalkeaa” kuin Katja Seudun ”Niittua” tarkastelevat tutkielmat. Satu Grünthalin ”Anjanpellon” markkinoita käsittelevässä artikkelissa käsitellään historiallista paikkakuntaa.

Romantiikan poetiikkaa koskettelee Hanna Karhun subliimin kokemusta analysoiva artikkeli ”Ruususolmusta” sekä Katja Seudun epifaniaa käsittelevä analyysi ”Niitusta”. Romantiikka mullisti aikansa kirjallista lajijärjestelmää ja muutokset ilmenevät myös Kiven runoudessa. Lähtökohtanaan lajikysymykset lähestyvät Anna Hollstenin ”Uudistalon-perhettä”, Outi Ojan ”Äiti ja lapsi” -runoa sekä Eeva-Liisa Bastmanin ”Rippilapsia”. Uudempaa kirjallisuudentutkimusta edustaa myös kuvan ja sanan tutkimus, jota Bastman soveltaa ”Rippilasten” analyysissä. Hengelliset aihepiirit nousevat esiin Vesa Haapalan ”Joulu-illan” ja Katja Seudun ”Niitun” analyysien lähtökohdissa. Siru Kainulaisen ”Mies”-runon analyysi nousee viimeaikaisen kognitiivisen poetiikan alaan liittyvästä tunteiden tutkimuksesta.

Kiven runoutta koskevaan tutkimushankkeeseen, seminaarien järjestelyistä vastaavaan työryhmään sekä teoksen toimitusneuvostoon ovat kuuluneet Jyrki Nummi, Satu Grünthal, Vesa Haapala, Sakari Katajamäki, Ossi Kokko ja Petri Lauerma. Päivi Koivisto otti toimittaakseen suuritöisen urakan. Seminaarien järjestämistä avusti rahallisesti Wihurin säätiö pienellä mutta varsin tarpeelliseksi osoittautuneella apurahalla, josta työryhmä kiittää.